ZAMONAVIY O‘ZBEK QISSALARIDA YOLG‘IZLIK VA BEGONALASHUV MOTIVINING BADIIY-PSIXOLOGIK TALQINI

Qo‘chqorova Sayyora
Rixsiboyeva Zebo
Ro‘zimurodova Jasmina
Sobitova Lobar
O‘zMPU talabalari.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24385847

Annotatsiya. *Maqolada zamonaviy o‘zbek qissalarida yolg‘izlik va begonalashuv motivining badiiy-psixologik xususiyatlari tadqiq etiladi. Insonning jamiyat, oila va yaqinlari bilan munosabatlarida yuzaga keladigan ruhiy uzoqlashuv, ichki ziddiyat, muloqotga ehtiyoj va o‘zligini anglash jarayonlari tahlil qilinadi. Shuningdek, yolg‘izlikning faqat jismoniy ajralish emas, balki insonning ruhiy olamida kechadigan murakkab holat ekanligi asoslanadi. Zamonaviy qissalarda ushbu motivning qahramon xarakterini shakllantirish, asar g‘oyasini chuqurlashtirish va inson ruhiyatini ochishdagi poetik vazifalari yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *zamonaviy o‘zbek qissalari, yolg‘izlik, begonalashuv, ruhiy izolyatsiya, inson ruhiyati, ichki monolog, psixologik tasvir, qahramon xarakteri, badiiy detal, ekzistensial muammo.*

Аннотация. *В статье исследуются художественно-психологические особенности мотивов одиночества и отчуждения в современных узбекских повестях. Анализируются духовное отдаление человека от общества, семьи и близких, внутренние противоречия, потребность в общении и процесс самопознания. Обосновывается, что одиночество является не только физической разобщённостью, но и сложным психологическим состоянием личности. Особое внимание уделяется поэтическим функциям данного мотива в раскрытии характера героя и углублении идейного содержания произведения.*

Ключевые слова: *современные узбекские повести, одиночество, отчуждение, психологическая изоляция, внутренний монолог, психологическое изображение, характер героя, экзистенциальная проблема.*

Abstract. *This article explores the artistic and psychological features of loneliness and alienation in contemporary Uzbek novellas. It examines emotional distance from society, family, and close relationships, as well as inner conflicts, the need for communication, and the process of self-discovery. The article argues that loneliness is not merely physical separation but also a complex psychological condition. Particular attention is paid to the role of this motif in character development and in deepening the thematic meaning of literary works.*

Keywords: *contemporary Uzbek novellas, loneliness, alienation, psychological isolation, inner monologue, psychological portrayal, character development, existential problem.*

Kirish

Inson ruhiyatining murakkab qirralarini badiiy aks ettirish adabiyotning eng muhim vazifalaridan biridir. Insonning jamiyat bilan munosabati, o‘zligini anglashi, atrofdagilar bilan muloqoti va ichki dunyosidagi ziddiyatlar turli davrlarda badiiy ijodning asosiy muammolaridan bo‘lib kelgan. Ayniqsa, yolg‘izlik va begonalashuv masalasi zamonaviy adabiyotda alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Bugungi inson hayotida axborot almashinuvi, ijtimoiy aloqalar va muloqot imkoniyatlari kengaygan bo‘lsa-da, ruhiy yaqinlik va o‘zaro tushunish masalasi hamon dolzarbdir. Inson ko‘plab odamlar orasida yashab ham o‘zini yolg‘iz his qilishi, yaqinlari bilan birga bo‘la turib, ulardan ma’nan uzoqlashishi mumkin. Ana shu holat badiiy adabiyotda yolg‘izlik va begonalashuv motivlari orqali ifodalanadi.

Zamonaviy o‘zbek qissalarida ham insonning ichki olami, ruhiy iztiroblari va ijtimoiy muhit bilan munosabatlari kengroq badiiy talqin etilmoqda. Qahramonning tashqi hayoti bilan ichki dunyosi o‘rtasidagi tafovut, uning o‘zligini izlash jarayoni va ruhiy yolg‘izligi asar mazmunini belgilovchi muhim omillarga aylanmoqda.

Asosiy qism

Yolg‘izlik motivining badiiy-falsafiy mohiyati

Yolg‘izlik insonning boshqa kishilardan jismonan uzoqda bo‘lishi bilangina belgilanmaydi. U, avvalo, insonning ichki dunyosida kechadigan ruhiy holatdir. Shaxsning o‘z fikrlarini boshqalarga yetkaza olmasligi, tushunilmaslik hissi, yaqinlari bilan ma’naviy aloqaning susayishi yolg‘izlik tuyg‘usini yuzaga keltiradi.

Badiiy adabiyotda yolg‘izlik motivi qahramonning ichki dunyosini ochuvchi muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Yozuvchi ushbu motiv orqali insonning yashirin kechinmalari, hayotdan kutgan umidlari, armonlari va ruhiy ehtiyojlarini tasvirlaydi.

Yolg‘izlikning badiiy talqinida ikki jihatni farqlash mumkin. Birinchisi, insonning ongli ravishda yolg‘izlikni tanlashi va o‘z ichki dunyosiga murojaat etishidir. Ikkinchisi esa shaxsning ijtimoiy muhitda yashab turib ham o‘zini begona his qilishi bilan bog‘liq. Ikkinchi holat ko‘pincha ruhiy ziddiyat va iztirob bilan kechadi.

Begonalashuv – shaxs va jamiyat o‘rtasidagi ziddiyat

Begonalashuv insonning o‘zi yashayotgan muhit, jamiyat, oilasi yoki yaqinlari bilan ma’naviy aloqasi susayishi natijasida yuzaga keladigan murakkab holatdir. Bunda inson o‘zini atrofdagilardan farqli, tushunilmagan yoki qabul qilinmagan shaxs sifatida his qilishi mumkin.

Zamonaviy qissalarda begonalashuv motivi ko‘pincha shaxs va jamiyat o‘rtasidagi qarashlar tafovuti orqali namoyon bo‘ladi. Qahramonning hayotiy qadriyatlari, ma’naviy ehtiyojlari va intilishlari atrofidagi insonlarning qarashlariga mos kelmasligi uning ruhiyatida ichki ziddiyatlarni yuzaga keltiradi.

Begonalashuvning yana bir muhim ko‘rinishi oilaviy munosabatlarda namoyon bo‘ladi. Bir uyda yashayotgan insonlarning bir-birini tushunmasligi, o‘zaro muloqotning samimiyligini yo‘qotishi va ruhiy yaqinlikning susayishi oilaviy begonalashuvni yuzaga chiqaradi.

Bunday vaziyatlarda qahramonning tashqi hayoti odatiy davom etishi mumkin, biroq uning ichki dunyosida yolg‘izlik va tushunilmaslik hissi kuchayib boradi.

Zamonaviy qahramon ruhiyatida yolg‘izlikning namoyon bo‘lishi

Zamonaviy qissa qahramoni ko‘pincha murakkab ruhiy kechinmalarni boshdan kechiradigan, o‘z hayoti va mavjudligini tahlil qiladigan shaxs sifatida tasvirlanadi. Uning yolg‘izligi faqat muayyan voqea yoki vaziyat bilan bog‘liq bo‘lmay, hayotiy tajriba, xotira, yo‘qotish va amalga oshmagan orzular ta’sirida shakllanishi mumkin.

Bunday qahramonlar ko‘pincha o‘zlariga savollar beradilar: Men kimman? Hayotimning mazmuni nimada? Atrofimdagi insonlar meni tushunadimi? Men o‘z hayotimni to‘g‘ri yashayapmanmi?

Mazkur savollar qahramonning o‘zligini anglash jarayonini ifodalaydi. Yolg‘izlik shu ma’noda faqat salbiy ruhiy holat emas, balki insonning o‘z ichki dunyosini anglashiga sabab bo‘ladigan badiiy-falsafiy hodisa sifatida ham namoyon bo‘lishi mumkin.

Yolg‘izlik va o‘zlikni anglash muammosi

Yolg‘izlik motivining muhim jihatlaridan biri uning insonning o‘zligini anglash jarayoni bilan bog‘liqligidir. Inson ayrim vaziyatlarda boshqalardan uzoqlashish orqali o‘z qarashlarini, qadriyatlarini va hayotiy maqsadlarini qayta baholaydi.

Zamonaviy qissalarda bunday holat qahramonning ruhiy izlanishlari, o‘tmishga murojaati va ichki monologlari orqali ifodalanadi. O‘tmish xotiralari qahramonning bugungi holatini anglashiga yordam beradi. Shu tariqa xotira va yolg‘izlik motivlari o‘zaro bog‘liq holda badiiy mazmun kasb etadi.

Biroq o‘zlikni anglash doimo ijobiy natija bilan yakunlanmaydi. Ayrim qahramonlar o‘z ichki ziddiyatlarini hal eta olmaydi, hayotiy qarorlar oldida ikkilanadi yoki ruhiy begonalashuv holatida qoladi. Bunday ochiq va murakkab yakunlar zamonaviy qissalarning psixologik ta’sirchanligini kuchaytiradi.

Yolg‘izlik motivining poetik ifoda vositalari

Yolg‘izlik va begonalashuv motivlarini badiiy ifodalashda turli poetik vositalardan foydalaniladi. Ular qahramonning ichki dunyosini ochish va asarning ruhiy muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ichki monolog. Qahramonning o‘z-o‘zi bilan muloqoti uning ruhiy holati, ikkilanishlari va hayotiy qarashlarini ochadi.

Dialog. Qahramonning boshqa personajlar bilan suhbatlari orqali o‘zaro tushunmovchilik, ma’naviy masofa va munosabatlardagi ziddiyatlar namoyon bo‘ladi.

Psixologik detal. Nigoh, sukut, yolg‘iz qolish istagi, xonadagi buyumlar va kundalik harakatlar qahramonning ichki holatini ifodalashi mumkin.

Makonda begonalashuv. Uy, xona, ko‘cha, yo‘l, bekat yoki tabiat manzaralari qahramon ruhiyatiga mos ramziy mazmun kasb etishi mumkin.

Xotira va tush. O‘tmish voqealari va tush tasvirlari qahramonning ichki kechinmalarini, armon va qo‘rquvlarini badiiy ifodalash imkonini beradi.

Ushbu vositalar yordamida yozuvchi qahramonning yolg‘izligini bevosita bayon qilmasdan, uning ruhiy holatini o‘quvchiga his ettiradi.

Yolg‘izlik va begonalashuvning zamonaviy adabiy jarayondagi ahamiyati

Bugungi adabiy jarayonda insonning ruhiy olamini tasvirlashga bo‘lgan e’tibor kuchayib bormoqda. Bunda qahramonning tashqi faoliyatidan ko‘ra uning ichki kechinmalari, ma’naviy izlanishlari va ijtimoiy muhit bilan munosabatlari muhim o‘rin egallaydi.

Yolg‘izlik va begonalashuv motivlari zamonaviy qissa janrining psixologik imkoniyatlarini kengaytiradi. Ushbu motivlar orqali insonning murakkab ruhiy holati, jamiyatdagi o‘rni, ma’naviy ehtiyojlari va o‘zligini anglash jarayoni chuqurroq yoritiladi.

Shu bilan birga, mazkur motivlarni faqat tushkunlik yoki umidsizlik bilan bog‘lash to‘g‘ri emas. Ayrim asarlarda yolg‘izlik qahramonning o‘zini anglashiga, hayotiy qadriyatlarini qayta ko‘rib chiqishiga va ma’naviy yangilanishiga turtki bo‘lishi mumkin.

Xulosa

Zamonaviy o‘zbek qissalarida yolg‘izlik va begonalashuv motivlari inson ruhiyatining murakkab jihatlarini ochuvchi muhim badiiy vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu motivlar orqali shaxs va jamiyat, inson va oila, ichki dunyo va tashqi muhit o‘rtasidagi ziddiyatlar badiiy ifodasini topadi.

Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Yolg‘izlik insonning jismoniy ajralishidan ko‘ra kengroq tushuncha bo‘lib, uning ruhiy va ma’naviy holatini ham ifodalaydi.
2. Begonalashuv shaxsning jamiyat, oila va yaqinlari bilan munosabatlarida yuzaga keladigan ma’naviy uzoqlashuv orqali namoyon bo‘ladi.
3. Yolg‘izlik motivi qahramonning o‘zligini anglash, hayotiy qadriyatlarini qayta baholash va ichki dunyosini tahlil qilish jarayonini kuchaytiradi.
4. Ichki monolog, dialog, psixologik detal va makon tasviri yolg‘izlikning badiiy ifodasida muhim poetik vazifa bajaradi.
5. Zamonaviy qissalarda yolg‘izlik motivi faqat salbiy ruhiy holat emas, balki insonning ma’naviy izlanishlari va o‘zligini anglash jarayoni sifatida ham talqin qilinadi.

Demak, yolg‘izlik va begonalashuv motivlari zamonaviy o‘zbek qissalarida insonning ichki olamini, ruhiy ziddiyatlarini va jamiyat bilan munosabatlarini chuqur yoritishga xizmat qiluvchi muhim badiiy-estetik hodisalardir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Fan, 2007.
2. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent, 2018.
3. Umurov H. Badiiy ijod asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2001.
4. Baxtin M.M. Estetika slovesnogo tvorchestva. – Moskva: Iskusstvo, 1979.
5. Fromm E. The Sane Society. – New York: Rinehart, 1955.
6. Camus A. The Myth of Sisyphus. – London: Penguin Books, 2005.
7. Sharafiddinov O. Ijodni anglash baxti. – Toshkent: Sharq, 2004.